

et efficacia concionetur, ac auditores in omnes partes quaqueversum exagitet, donec eorum corda contendant, molliat et flectat ad timorem et amorem Dei.

24. **QUI VOCAVI, ET RENUISTIS; EXTENDI MANUM MEAM, ET NON FUIT QUI ASPICERET.** — Hebraice, *quoniam vocabam, et non obedistis; et extendebam verba, et non attendistis*; Syrus et Chaldaeus, *quia vocavi, et non credidistis, elevavi manus meas; Syrus, extuli vocem meam, et non auscultastis*; Arabicus, *quia vocavi vos, et non obedistis mihi; garrivi (visus sum garrire vobis) multos sermones, et non auscultastis eis*. Alloquitur impenitentes, qui in sua infantia et insipientia, puta concupiscentia et peccatis, persistere volunt. Hæc enim indignatur, quod suam vocationem, opem et consilium despiciat, ideoque eis minatur miseris præsentis et æternas (1).

Porro vocat Deus, tum exterius per verba sacrae Scripture, per doctores et prædicatores, per præceptores et viros pios, etc.; tum interius et præcipue per gratiam excitantem, puta obijciendo intellectui statum periculosum, in quo peccator versatur, damnâ peccati, gehennæ tormenta impiis parata, ac gaudia celi piis decreta. legitur hinc liquet Deum peccatores vocatione et gratia sua excitante prævenire, ut respiciant et convertantur; sed in peccatorum libero arbitrio situm esse, ut vocationi et gratiæ Dei consentiant vel dissentiant pro libito, ut ex S. Augustino docet *Concilium Tridentinum*, sess. VI.

Jam vocare proprium est verbi et vocis: hinc appropriatur Verbo, id est Filio Dei, qui ante incarnationem per verba mentibus hominum immissa, eos vocabat ad penitentiam et salutem; hæc enim verba creata manant a Verbo increato, ejusque formam gerunt, et ab eo vim suam accipiunt, ut docet S. Augustinus, tract. 1 in *Johan.* Post incarnationem vero, per os et vocem humanam a se assumpta, predicando omnes vocavit ad se et ad salutem, dicens: «Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.» *Matth.* xi, 28. Apostolos vero virosque apostolicos vocavit, et etiamnum vocat ad apostolatam, dicens: «Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.» *Matth.* iv, 19. Mundum, inquit S. Bernardus, vocat et laecat, ut inficiat; diabolus vero, ut etiam interficiat, ac tanquam lupus mactet et perdat; ego autem cur, nisi ut reficiam? Reficiam enim vos interno pastu, qui vestra satiet desideria, sitim exstinguat, qui requiescere vos faciat, ut non sit ultra quod cupiatis; in me enim sunt pascua vite, in me verissima et gratissima mentis refectio.

Jam extendit manus multa hic subindicat: illa enim multis de causis fieri solet. *Primo* ergo Cajetanus censet hic quatuor gratiæ Dei beneficia

(1) Pro *aspiceret*, scil. manum, ut Hieronymus scrupulose vertit, melius poneretur *attenderet*.

quatuor hæc membris denotari. In vocatione beneficium excitandi: in extensione manus obligationem auxilii: in consilio instructionem ad eligendum bona: in increpatione monitionem ad fugiendum mala: ut enim a mala vite convertamur, bene vivamus et salvemur, necesse est *primo*, ut a Deo ad veteris vite detestationem, et novæ desiderium excitemur; *secundo*, ut ab eodem ad id perficiendum, per crebras excitationes et gratias corroboremur et adjuvemur; *tertio*, ut conversi ad malum non recidamus; *quarto*, ut bona opera studiosè exerceamus, inisque perseveremus usque ad finem vite. Hinc verbum Dei in Scriptura vocatur *brachium*, quia ita vocat et suadet, ut simul et brachio manique potenter juvet ad id quod jussit exsequendum, ut inexcussibilis sit homo, si Dei vocationem non acceptet, et manum Dei ad opitulandum extensam non arripiat. Hoc est quod ait *Isaias* lxx, 10: «Paravit Dominus brachium sanctum suum, in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terræ salutari Dei nostri.»

Secundo, Lyranus censet Deum manus extendere, ut peccatorem in barathro peccatorum demersum et sepultum potenter extrahat, et ad lucem gratiæ ac justitiæ educat: sic enim ei, qui in foetam profundam lapsus est, manum porrigimus, ut eum ex illa extrahamus.

Tertio, R. Salomon et Baynus censent sapientiam extendere manus, ut hoc signo omnes ad se advocet, ad hoc, ut in disciplinam suam, imo in sinum maternum se tradant. Sic enim mater exproprecta manu advocat et attrahit ad se filiolum, ut eum in sinum et ad ubera recondat. Unde *Septuaginta* et Syrus vertunt, *extendi verba et vocem meam*.

Quarto, Jansenius censet Deum manus extendere, ut indicet viam salutis, que est lex Dei. Sic enim extensa manu et digito viatori ignaro viam demonstramus.

Quinto, Vatablus censet Deum manus extendere, ut hoc signo silentium indicat, ut scilicet omnes silenter sapientiam loquentem audiant.

Sexto, Martinus de Roa, lib. I *Singular.* cap. III: Manus, inquit, signum est, quo Deus et sapientia suos ad militiam evocat, juxta illud *Isaiæ* xlii, 22: «Levabo ad Gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum (vexillum militare) meum.» Hinc et olim inter Romana signa erant quedam in formam crucis, et supra eam manus extensa: manus enim est symbolum amicitie, æque ac pugne et belli pro amico. Deus enim, cum adhuc in alienis castris sub hostili principe et signo stipendia faceremus, summa cum benignitate nos vocavit, venientes cum majore recepit. Iluc referri potest illud *Prov.* 1: «Extendi manum, et non fuit qui aspiceret.» Queritur enim, quod, cum multos ad se veluti sublatos signis evocasset, nemo nomen illi dederit: hæc Roa. Iluc pertinet quod manus extendere sit vo-

cati et reconciliari volentis, q. d. Deus: Ego injuriam mihi a vobis illatarum oblitus, prior extendi dexteram invitans vos ad meam reconciliationem, utique vos vicissim in signum renovati foris dexteram vestram meæ consereretis: at vos me exten- tentem manum respistis, vestramque retraxistis.

Septimo, Beza: Extendere manum, inquit, est beneficia offerre et conferre, imo incogitanti ea ingerere et obtrudere. Juxta hanc phrasin ait *Eclesiasticus* iv, 4: «Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, a dandum collecta.» Hinc *Artaxerxes Longimanus*, teste *Plutarcho* in *Apoph. regum*, dicebat, sibi quasi principi (qui est Dei imago in terra) manum ad dandum, puta dexteram, esse longissimam, alteram vero ad detrahendum, puta sinistram, contractam esse et brevissimam. «Regalis enim esse addere, quam adimero.» Sic Deus ad dandum est longimanus, ad accipiendum vero brevimanus, imo nullimanus. Quocirca S. Paulus celebrat hanc Christi sententiam: «Beatus est magis dare quam accipere.» *Actor.* xx, 35. Vide ibi dicta.

Octavo, extensio manus signum est comminantis: sapientia enim minatur illis, qui se vocantem respiciunt, penas gravissimas, uti mox audiemus.

Denique extensio manus signum est summi amoris et desiderii, quo Deus et sapientia homines omnes expansis charitatis brachiis complecti, stringere sibi que agglutinare satagunt. Hæc de causa Christus in cruce brachia extendit, ut iis totum mundum amantissime complecteretur, imo extendit manus quasi rogans et obsecrans, ut ad eum accederant. Extendimus enim manus cum Deum oramus et obsecramus, uti multis ostendi *1 Thimoth.* ii, 8. Hoc est quod queritur *Christus* *Isaiæ* xlv, 2, et *Roman.* x, 21: «Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.»

Nota: hæc primo et proprie ad primam vocationem, qua peccator ex peccato evocatur ad sapientiam, id est justitiam et virtutem, pertinent: quia enim hæc respiciunt impij suis cupiditibus adiecti, idcirco eis perditionem comminatur. Secundario tamen et consequenter possunt adaptari secundæ vocationi, qua quis ex minori justitia vocatur ad majorem, v. g. ad perfectionem, vel ad vitam religiosam. Hæc enim vocatione licet non sit præceptum, sed consilium, amen quia a Deo manant, nullo modo respicienda est, ne ejus sapientiam, bonitatem et majestatem spernere et despiciere videamur, quod sane Deo est injurium. Spernitur enim ejus sapientia, cum ejus vocantis ad se consilio posthabito mundi consilium sequimur. Spernitur ejus bonitas, cum ejus gratiæ, quam tam liberaliter vocato offert, bona sæculi educa anteponimus. Quocirca Deus hæc sui injuriam solet graviter punire et ulcisci, penam præsentibus quam æternis.

Memorable et huic loco proprium est, quod

narrat S. Antonius, III *part.*, tit. 24, cap. ix, § 7. Cum quidam aliquando Franciscani Ordinis votum suscepisset postea vero mutato concilio factus esset Canonicus, post paucos menses incidit in morbum lethalem: quam ob causam admonitus a suis de anima per confessionem expandi, respondit nil esse opus, quoniam ostensum sibi esset se esse damnatum; quare ne amplius sibi molesti essent, quia non posset confiteri. Apparuit enim mihi, inquit, Dominus iratus, dicens: «Vocavi et renuisti; ideo vade ad penas inferni;» quo dicto expiravit. Simile est quod in Vita S. Bernardi legitur de fratre ejus Gerardo: hic enim cum Bernardi monita de seculo deserendo, juvenutis, novæque militiæ fervore calidus obstinate respueret, Bernardus propheticè spiritu jam tum impuleus, digito in ejus latus intendo: «Veniet, ai, dies et cito veniet, cum lancea huic tuo lateri infixa pectus aperiet salutaribus consiliis, quibus nunc est clausum.» Quod ut dixit, ita evenit: paucos enim post dies eo ipso loco vulneratus in pugna, caput etiam ab hostibus, cum recordatus esset fraternæ predicationis, clamare cepit se monachum esse Gisterciensem. Plura recenset P. Platus, lib. III *De Bono stato Religiosi*, cap. ult.

Denique Lucas Abbas S. Cornelli (exstat tom. I *Biblioth. sanctorum Patrum*) in Summaroliis ad Comment. Aponii in *Cant.* hæc googem sic legit: «Clamabam, et non exaudiebatis; extendebam verba mea, et non intendebatis. Itaque et ego vestram perditionem ridebo. Hæc terribilis (pergit Lucas) locutio, que liquefactam animam contemnentem Dei præcepta, lacrymabiliter demonstrat, qualia perpassa sit, eo quod pulsanti Christo aperire contempserit.»

25. **DESPEXISTIS OMNE CONSILIUM MEUM, ET INCREPATIONES MEAS NEGLEXISTIS.** — Gravis est hæc querela sapientiæ et Dei, de sui despectu. Despiciere enim plus est quam spernere vel contemnere: despiciere enim est quasi infra se, et ad pedes suos projectum aspiciere et asperrari; ex adverso suscipere est sursum aspiciere et venerari, quasi supra nos aspiciamus aliquem esse collocatum, quem revereamur. Unde pro *despexistis* hebraice *הִרְוִיתִי תִּפְתְּוֹ*, id est *evocavistis, otiosum et irritum fecistis*, *Septuaginta* *ἐξοικιστεν*, id est *evocavistis fecistis*, auctor, atem eis ademitis, irrita et cassa fecistis, ut scilicet apud vos nullum pondus, nullam vim obnerent; *Symmachus* et *Theodolion*, *dissipavistis*; *R. Salomon*, *abolevistis*; *Pagninus*, *cessavistis*; *Tigurina*, *negligistis*; *Chaldaeus*, *commutavistis*. Pro *neglexistis* hebraice est *לֹא אִכַּתֶּם לָא אֲבִיתֶם*, id est *non voluistis*; *Septuaginta*, *rebeldes fuistis*; *Complutenses*, *non intendistis*. Omnia hæc eodem redeunt, q. d. Despexistis consilia sana, que ego vobis in vestrum bonum et salutem suggessi, et pro eis amplexi estis consilia noxia, que vos in ruinam agunt, ut rebus frivolis vacaretis, alique somno et desidie vestræ

indulgeretis, ne in obtinenda sapientia aliquid laboris impenderetis; atque ut id videremini ratione et jure agere, commutastis nomina sapientie et insipientia, puta virtutum et vitiorum: ut virtutes quas ego suggesti vobis, diceretis esse vitia; et adverso vitia, quae amabat, virtutum nomine palliaretis et decoraretis. Sic enim mundani «fortem,» inquit Nazianzenus, *orat.* 20, «appellant temerarium; prudentem et circospectum, timidum; temperantem, agrestem et inhumanum; justum, asperum.» Sic humilem vocant pusillanimum et abjectum; prodigum vocant liberalem; avarum, frugalem; iracundum, magnanimum; gulosum, jovialem, efacem, eloquentem; superbum, excelsum. Ex adverso: «Quidem,» inquit S. Hieronymus ad Demetriadem, superbia libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, malitiam prudentie vice amplectuntur, et stultitiae simplicitatis nomen imponunt, ac demum fallaci et pessima similitudine decepti vitii pro virtutibus gloriantur. Nomen hic aureos nummos cum adulterinis commutat?»

26. EGO QUOQUE IN INTERITU VESTRO RIDEBO ET SUBSANNABO, CUM VOIS ID, QUOD TIMEBATIS, ADVENIT. — Hebraice, *cum venerit פחדכם yachdechem, id est pavor, horror, stupor vester, id est, cum venerit* terribilis clades quam pavebatis, horrebatis et cuius vehementiam obstupescitis. Pro in interitu hebraice כחיתכם *bedechem, id est in contractione, vel contritione vestra; Aquila, in inundatione; Septuaginta, in perditione; Symmachus, in colloccatione;* Arabicus, *propterea ridebo exitum vestrum;* Tigurina, *ego ad vestri perniciem ridebo;* Vatablus, *in calamitate vestra;* S. Augustinus in *tract. 33 in Joan.* legit *superridebo, id est effuse ridebo:* «Inter desperationem, ait, et spem fluctuat animus. Metuendum est ne te occidat spes, et cum multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, et cum putas jam tibi non ignosci, quia gravia commisisti, non agas poenitentiam, et incurras in iudicem sapientiam, quae dicit: El ego vestrae perditioni superridebo.» Sic quoque legit S. Cyprianus, lib. *De Singularit. cleric.*, sub initium. *Pro subsannabo, Septuaginta vertunt, gaudebo; Lucifer Calaritanus, Apol. pro S. Athanasio et S. Cypriano, legit, gratulabor adversum eos;* B. Antiochus, homil. 38 *De inobedientia, legit:* «Quia vocavi, et non obedivisti, sed irrita fecisti consilia mea, igitur et ego vestrae perditioni insultabo;» Syrus, *exultabo, cum venerit super vos castitas et perlitio repentina;* Hebraice est *עלע עלע elay, id est subsannabo, vel balbutiendo et blase loquendo vos irridebo:* *עלע elay* enim significat blasphemiam et balbutium, indeque irrisiorem, quae per ea fieri solet. Vide dicta *Isaie xxviii, 11.* Porro subsannare est sannas, irrisiones et probra velut stulto irrogare. Unde *Caelius Rhodiginus, lib. XV Antiq. lect. cap. xxii:* «Apud Graecum, ait, sannas fatuum significat;

unde et sannas, verbum Latinis frequens, puto defluxit, etiamsi a narium sonitu Grammatici opinentur dictum.» Sanna enim est solutus risus et derisus. Unde sannio vocatur, qui soluto risu et contortis corporis totius partibus, immoderate quamdam alios deridendi formam effingit, et aliorum mores inepto quodam gestu per contemptum exprimit, ut stultus propemodum videatur ac ridiculus. Unde *Cicero, lib. II De Oratore:* «Quid enim, ait, potest esse tam ridiculum quam sannio est! sed ore, vultu, imitantibus moribus, voce, denique corpore ridetur ipso.» Loquitur anthropopathos, sive humano more: nec enim risus, qui fit ducto ore; nec sannas, quae sunt contracto naso; nec ira ullae passio cadit in Deum qui incorporeus est et immutabilis. Tu enim, «Domine potentissime et iustissime, ait S. Augustinus lib. I *Confess. cap. iv,* stabilis et immutabilis es: amas, nec astutus; zelas, et securus es; poenitet te, et non dolens; irascis et tranquillus es.» Igitur hic risus et subsannatio significat Dei grave justumque odium, quod aversatur et acriter plectit impios sui contemptores; non quod Deus delectetur tortura impiorum, sed quod delectetur iustitia, justaque vindicta, quia juste plectuntur scelerati. Ita S. Bernardus, *serm. 9 in psalm.* *Ego quoque in interitu vestro ridebo.* «: Quid ergo, ait, in insipientium interitu sapientie credimus placitum, nisi iustissimam suam dispositionem et irreprehensibilem ordinem? sane quod sapientie tunc placebit, sapientibus quoque placeat necesse est universis.» Unde *Symmachus* vertit, *ridebo in colloccatione vestra.* Deus enim, ait ibidem S. Bernardus, gaudet, cum res quaeque suo loco collocatur, ut sit ordo congruus rerum in toto universo. Locus autem piorum est caelum, locus impiorum est infernus. Gaudet ergo, cum quisque piorum in caelo, et quisque impiorum in inferno, loco et gradu suo pro meritis vel demeritis collocatur: gaudet enim ordine rerum. Ordo enim est commune bonum totius universi, et consequenter singularum ejus partium.

Sensus ergo est, *g. d.* Ut homo homini se offendenti offensus, eum, dum in gravi miseria constitutus est, suam opem implorantem ridere dicitur, cum ejus preces spernit, imo ridet, illique suam ingratitude et scelera exprobat, ac in ejus miseria gaudet: ita et ego gaudebo in justa vestri punitione et interitu, tum presenti, tum aeterno, ac vos in eo perpetuo deseram, et crimina vestra vobis in faciem per ipsammet vestram conscientiam perpetim vobis acclamantem, per parentes, socios caeterosque vobiscum damnatos, perque ipsos demones insultantes objectabo. Aludit Salomon ad illud Davidis patris sui: «Qui habitat in caelis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos,» *Psal. ii.*

Est sarcasmus sive hostilis irrisio. Ridet enim Deus impios, qui sua monita riserant: congrua

justaque punitionis mensura, risus risu, subsannatio subsannationi respondet. Mihi minusque plene explicat S. Gregorius, *IX Moral. xx,* in hunc modum: «Ridere Dei est humane nolle afflictioni misereri; quare ego quoque in interitu vestro ridebo, hoc est, afflictioni vestrae nulla pietate compatiar.» Sed adhuc amplius innuitur hoc loco, nimirum quod Deus peccatoribus par pari referat, ut aperte significatur in illo quoque ac si dicit: Idem quoque vobis reddam in morte, quod in vita mihi praestitistis, scilicet risum, subsannationem et aeternum contemptum vestri. Audietis enim: «Amen dico vobis, nescio vos,» non vos estis ex ovibus meis. Porro Beda exponens hunc locum de Christo et Apostolis: «Tale, inquit, est *Psal. ii:* Qui habitat in caelis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Non quia buccis Dominus irideat, aut naso subsannet: sed ea vis designata est tali verbo, quam dedit Apostolis, ut praevident nihil prorsus impio contra eum supra quam ipse permitteret, insidiis esse acturos, qui potius illorum cuncta omnia evacuanda, ejus vero gloriam post partem per orbem terrarum esse dilatandam prenoscerent, ideoque superbia eorum, etiam cum maxime valere conspicerent, pro nihilo contemnerent.»

Igitur ridet et subsannat Deus sceleratos sui, surque vocationis contemptores, jocos risibusque vacantes. *Primo,* dum eos hostiliter, sed juste pro meritis acriter punit, omnibusque iridendos et subsannandos objicit. *Secundo,* cum eis sua scelera exprobat, ut immiseriordiam exprobrabit impiis a se in iudicii die damnandis. *Tertio,* dum de eorum justa poena gaudet, facitque ut omnes angeli et Sancti gaudeant, uti gavisuros de excidio Babylonis docet S. Joannes, *Apocal. xviii, 20:* «Exulta, ait, super eam caelum, et sancti Apostoli et Prophetae: quoniam iudicavit Deus iudicium vestrum de illa.» *Quarto,* dum eos hostibus, praesertim demonibus, tradit, qui eos necando et cruciando rideant et subsannent.

Exempla sunt: primum in Antiocho sacilego, cuius interitum Deus risit. «Orabat, inquit Scriptura, sceleratus Dominum, a quo non esset misericordiam consecutus,» *II Machab. ix, 13.* In Esau, qui «reprobatus non invenit poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam,» *Hebr. xii, 17.* In Judaeis occisoribus Christi, quibus haec applicat Beda, quos Romani sub Tito vastantes flusserunt, et quasi mancipia tractarunt et mactarunt. In excidio Babylonis et Baltazar regis, cui Deus ridens insultat per *Isaia* mto cap. *xiii et xiv.* In excidio Tyri, cui Deus insultat per *Ezechiel* mto cap. *xviii.* In excidio Pharaonis et *Egypti,* cui Deus insultat *Ezech. xxix, 30 et seq.*

Porro irrisiones et subsannationes demonum, quibus hominibus damnatis insultant, videre est in Vita *Udonis* Archiepiscopi *Marpurgensis,* qui cum vocem Dei momentis: «Udo, Udo, cessa a ludo, lusus satis Udo,» negligeret, ad tribunal

Christi citatus, et capite plexus missus fuit in tartara, uti narrat *Naclerus* volum. *III, generat. 43, Fulgositus, lib. IX, cap. xii,* et *noster Canisius, libro V operis Mariani, cap. xx.*

27. CUM IRRUERIT REPENTINA CALAMITAS, ET INTERITUS QUASI TEMPESTAS INGRUERIT: QUANDO VENERIT SUPER VOS TRIBULATIO ET ANGSTIA. — Hebraice, *cum venerit sicut desolatio pavor vester* (id quod timebatis et pavebatis, puta mors: hanc enim solam timeant impij, qui futurae vite bona et mala non credunt) et exitum vestrum; *Pagninus, contritio vestri, sicut turbo;* *Septuaginta, cum venerit vobis subito tumultus, et subverso similis procella* (*Aquila, οὐρανοῦ, id est concussio, terra motus) affuerit, et venerit vobis tribulatio et oppressio, vel, ut Complutenses, obsidio vel obsessio:* hanc enim proprie significat *Gregorius* *edocipia;* *Aquila, ἰσχυρα, id est superfusio;* *Theodotus, κάρτασις, id est conturbatio, praecipitatio;* S. Cyprianus, *De Singular. cleric., pressura et expugatio.* *Pro repentina calamitas* hebr. est *תנעו הסעא, quod R. Levi et R. Salomon vertunt, sicut nubes, quae repentina motu cietur, ac ingenti strepitu ac fragore delonatur.* Proprie *seca* est tumultus, impetus, tempestas, grassatio repentina cum fragore. Radix enim *תנעו seca* significat repente irruere, impressione facere, irrumperere, praecipitanter ingruere, obruere cum magna vi, impetu et strepitu, ut fit cum hostes vi occupant urbem, cum domus terrae motu quassata magno fragore corruit, cum tempestas naves sorbet, cum grando segetes sternit, cum flumina exundant et agros obrunt. Simili enim modo Deus impios sua vocationis contemptores subita, inexpectata, vehementi et horrida strage plectit et obruit, uti *Sodomam* si deravit igne caelesti, orbem universum tempore *Noe* perdidit diluvio, *Pharaonem* cum toto exercitu prostravit in mari Rubro, *Madianas* sub *Geone* multa caede cruciavit, *Judic. vii, 20.*

Simili plaga plectet Antichristum cum suis associis, juxta illud *II Thessal. v:* «Cum dixerit: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient.» Maxime vero ita plectet impios in die iudicii, inquit Beda: tunc enim ira et vindicta Dei eos invadat vehementer, horrida, effeax et ineffigibilis, velut procella, turbo, tempestas et desolatio extrema; tunc invadat eos «tribulatio et angustia,» *Hebraice תנעו תנעו tsuka, id est coarctatio et pressura, ut in arctis positi et undique malis obsessi evadere nequeant, sed torculari irae Dei, et gehennae pressi et oppressi inconsolabiles effundant gemitus, complorationes et lamenta* (unde *Aquila* vertit, *superfusio*: erit enim diluvium malorum; *Theodoretus, praecipitatio, quia praecipitabuntur in gehennam*). quibus Deus et Sancti irideant et subsannent. Quocirca malis obruti desperandi dicent: «monibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos,» *Apocal. vi.* Impii ergo haec praecogitent, si sapiunt, ac Deo obsecundent, ut tantum

malorum armen evadant. Audiant et paveant Joëlem, capite II, vers. 1, detonantem: « Canite tuba in Sion, et ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terre: quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et turbinis, etc. Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exsiliat: sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam. A facie ejus cruciabitur populi, omnes vultus redigentur in ollam, » puta præ pavore et cruciati pallescent et nigrescent instar olivæ.

Porro Cajetanus hæc omnia explicat de morte quam solam timent impii futurorum improvidi. Declarat, inquit, qualis est mors istorum, quæ appellata est timor et fractio eorum. Declarat autem triplex: primo, quod venit sicut desolatio, deinde quod venit sicut turbo, et demum quod venit cum tribulatione et angustia. Oportuit autem a sapientia declarari istas condiciones mortis iniquorum, ad manifestandum quod mors non est hujus vite privatio tantum, sed annexa habet multo peiora futuræ vite mala. Propterea enim describitur quod venit sicut desolatio, privans desolatum omni bono extrinseco, et similiter describitur veniens ut ventus vehemens, propellens ad extranea, ut intelligamus quid peccator moriens reminet vivus secundum spiritum. Propterea enim describitur miser tanquam desolatus, et tanquam propulsus a vento vehementi: nam et desolatus vivit, et propulsus a vehementi vento vivit. Unde et demum miseria ejus describitur ex multiplicatis undique angustis: vivit enim, qui undique angustiatur. In tali itaque miseria peccatorum, dicitur sapientia quod ridebit et subsannabit, derisibiles et subsannabiles reddendo eos.

28. Tunc invocabunt de, et non exaudiam (Hebraice, non respondebo), mane consurgent (Septuaginta, quærent me mali), et non invenient me. — Nota est tunc: magnam enim habet emphasisim et antithesim, q. d. Nunc ipsi nolunt audire me vocantem, idcirco tunc, cum scilicet imminere eis undique angustia, pari modo non audiam eos invocantes me; reddam par pari: surdis me surdum præbebo. Tunc ergo pœnæ aperiet oculos, quos nunc culpa et voluptus tenet clausos.

Dices: Ergone in hora mortis sera est invocatio Dei et peccatoris penitentia? Respondeo: Nunquam sera est in hac vita, si vera; sed raro vera, quæ sera. Ili enim impii invocant Deum postulantque remissionem non culpæ, sed pœnæ, ut scilicet mortem evadant. Idcirco non exaudiantur, nec dimittitur eis culpa, utpote cum id non petant, sicutque impoenitentes: nec pœna, utpote quæ remanet culpa, certo et inexorabiliter a Deo eis impoenitentibus est decreta; sed, etsi penitenter, seria contritione, et vero emendandi se proposito, obtinerent quidem remissionem culpæ, et non statim pœnæ, saltem totius. « Mane » ergo, id est, illico ut se malis circumda-

tos viderint, surgent ut Deum pro liberatione a morte et interitu invocent: at non invenient, quia Deus in pœna inexorabilis est, auresque impoenitentibus claudet, quia ipsi suas Deo vocati prius clausere.

Secundo, si est tunc cum Beda et Lyrano accipias de die iudicii, clarum est tunc irritam fore penitentiam, utpote quæ fit post mortem omnium et singulorum. Post hanc enim sequitur mane illud ultimum iudicii extremi, quod Deus inexorabiliter piis premia, impiis gehennam et supplicia decernet; juxta illud quod canimus in hymno ad Laudes abbati: « Et mane illud ultimum, quod præstolatur cervini, in lucem nobis effluat. » Nullo magis impii non exaudientur in inferno, ut dives Epulo postulas ab Abraham mitti ad se et ad suos Lazarum, exauditus non est, Luce xvi, 23.

29. EO QUOD EXOSAM HABUERINT DISCIPLINAM (Hebraice scientiam), ET TIMOREM DOMINI NON SUSCEPERINT; — Hebraice, non elegerint. Pro timorem Septuaginta Complutenses recte legunt *scio*, quod Scholiastes interpretatur *sciantis*, id est pietatem, vel Dei cultum; Vaticani vero legunt *scio*, id est verbum, vel sermonem. Unde S. Cyprianus, lib. I Contra Judæos, legit, sermonem autem Domini non acceperunt.

30. NEC ACQUIBERINT CONSILIO ME. — Hebraice, noluerunt consilium meum; Septuaginta, neque volebant meis attendere consilia; Aquila, Symmachus et Theodotus, non receperunt consilia mea.

ET DETRAXERINT UNIVERSE CORREPTIONI ME. — Hebraice, spreverunt; Septuaginta, subsannabant; Symmachus et Theodotus, irritaverunt; Vatablus, exserati sunt.

Dat causam cur impii Deum invocantes non exaudiantur, quia scilicet perseveraverunt in quatuor hisce membris, quæ quatuor continent injurias sapientiæ per gradationem, qua a minore gradatim ascenditur ad majorem. Prima enim est, quod oderunt disciplinam et consequenter sapientiam: hæc enim disciplinam sancit et imperat. Secunda, quod timorem Domini non susceperunt. Est hæc major injuria, quia in Deum proxime redundat: qui enim spernit timorem Dei, spernit Deum terribilem et timendam. Unde Septuaginta Romani legunt, eo quod verbum Domini non assumpserunt, id est non ad se sumpserunt, non sibi, sed aliis applicaverunt; sic enim solent impii, cum conatione audiunt, ea quæ de vitiis dicuntur et carpuntur, non sibi, sed aliis applicare. Tertia magis assurgit, quod noluerunt admittere consilium Dei, saluberrime illis eo consulentes: hæc enim major est indignitas. Quarta et summa est, quod detraxerunt universæ corptioni me: pejus enim est detrachere quam negligere. Septuaginta, subsannabant meas redargutiones. Græcè *ἠποκρίθησαν*, id est suspensio naso *ἢ ἠδὲν*: *ἠποκρίθη* enim est nasus; nasus autem op in subdole irrisio dicitur erat, teste Plinio, lib. XI, cap. xxxii; unde illud Hora-

ti: « Naso suspendis adneco; » et Martialis: « Nasutus sis usque licet, sis denique nasus. » Hinc myterismus vocatur *sanna*, irrisio.

31. COMEDENT IGITUR FRUCTUS VITÆ SUE, SUIQUE CONSILII SATURABUNTUR. — Septuaginta, sua ipsorum impietate implebuntur; Lucifer Calaritanus, pro S. Athanasio, « saturabunt animas suas; S. Cyprianus, *De Singul. cleric.*, « sua impietate saturabuntur. » Est parœmia, significans impios, sive juvenes sint, sive senes, recepturos pœnam et vindictam suis demeritis congruam et commensam, juxta illud Galat. vi, 8: « Quis seminaverit homo, hæc et metet. » Et: « Comede quod intrivisti. » Similes sunt Isaia lxx, 4: « Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem. Ova aspidum ruperunt, et telas aranæ texerunt: qui comederit de ovis earum, morietur; et quod confotum est, erumpet in regulum. »

Alludit ad illud Davidis: « Labores manuum tuarum quia manducabis, » Psalm. cxxvii, 2. Id facit Deus primo, cum efficit ut voluptates et dignitates, quas ambiverunt impii, ventantur illis in nauseam, luctum et tormentum: sicut concupiscentia coturnicum versa fuit Hebrais in nauseam, Num. cap. xi, vers. 20; idque per saturitatem et plethoram, sive nimiam repletionem. Unde illud: « Omnis saturitas mala, panis autem pessima. » Sic juvenes, qui vacarunt gulæ et libidini, Deus punit, dum facit ut in senectute laborem podagra, asthma, calculo, morbo Gallico, etc.

Secundo, cum efficit ut studia et consilia impiorum infelices habeant successus, et in ipsorum perniciem recidunt. Unde Vatablus sic exponit, usque ad saturitatem utentur consiliis suis: Deus enim deseret eos, ut suo se consilio regant. Qui enim nolunt regi a prudentia Dei, necesse est ut regantur ab imprudentia sua, ac in multos labantur errores, pericula et damna.

Tertio, cum impietatem eorum secundum demerita castigat et punit; sicut punivit gulam Hebræorum immittendo in eos plagam mortis, unde locus vocatus est sepulera concupiscentiæ, Num. xi, 33. Simili modo Deus justa vindicta, culibet hominum concupiscentiæ suam destinat supplicium et sepulcrum. Peccator ergo per peccata sibi ipsi plectit virgas et flagella. Ac sicut sibi quisque suæ fortunæ esse faber, ita ipse sibi suæ miseriæ et infelicitatis est figulus et faber, ut docet Isaia cap. I, vers. ult.

Denique alii sic exponunt: Impii sua impietate, id est sua impia vivendi consuetudine, replebuntur, id est replebunt se continuo suis vitiis et sceleribus. Hinc enim magna est eorum stultitia, eoque ac pœna, præsertim quia continuo magnis augmentis damnationem eorum auget et aggravat. Hoc est quod dicitur Job. xx, 41: « Ossa ejus implebuntur vitis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient. » Vita enim juvenutis committantur hominem usque ad senium, nec eum ante mortem deserunt.

32. AVERSIO PARVULORUM (rudium, simplicium, insipientium) INTERFICIET EOS, ET PROSPERITAS STULTORUM PERDET ILLOS. — Perperam aliqui pro *aversio* legunt *adversio*; Arabicus, quoniam pro eo quod opprimebant pueros, occiderunt. Est conclusio et epiphonema, paucis complectens causam ruinæ impiorum. Quæres: quænam hæc « aversio? » Primo, Chaldaeus, Pagninus, Vatablus, Baynus et noster Salazar censent esse quietem et prosperitatem: rebus enim secundo stulti solent periri, ut est *aversio parvulorum*: interficiet eos expliciter per id quod subdit: « Et prosperitas stultorum perdet eos. » Sic enim Hebræi in carmine et rhythmo prius hemistichium, explicant per posterius. Unde Syrus pro *aversio* vertit *aversio insipientium*.

Secundo et proprie, « aversio, » vel ut Tigurina, defectio, intelligitur a ratione, a recto, a sapientia, a Deo. Igitur *aversio* non intelligit quadruplicem, quam descripsit vers. 29, dicens: « Et quod exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint, nec acquieverint consilio meo, et detraxerint universæ correptioni meæ. » Eo enim respicit, seseque refert. Quarto « aversio » hæc est disciplina, a timore Domini, a consilio, a correptione sapientiæ. Notat enim hoc versus duos terminos peccati, unum a quo, alterum ad quem. In omni enim peccato est aversio a Deo Deique lego, et conversio ad prosperitatem et commoda bonorum temporalium. Unde S. Thomas et Scholasticus peccatum sic definiunt: « Peccatum est aversio a bono summo et increato, ac conversio ad bonum caducum et creatum. » Qui enim a Deo avertitur et prosperatur, tanto perditioni fit propinquior, quanto a tanto disciplina invenitur alienus, » inquit hunc locum explicans S. Gregorius, lib. I in Ezech. homil. 12. Unde R. Levi: *כַּשְׁבָּרָה מַעֲשֵׂבָה*, inquit, id est recessus, quo peccator, eo quod minus propositi sit tenax, modo in hoc, modo in oppositum se convertit, prout mentis æstu abripitur. Hinc impii, licet grandævii, vocantur parvuli, quia instar parvulorum cupidinibus suis aguntur et rapiuntur, juxta illud Seneca ad Lucillum: « Auctoritatem habemus senum, sed vitia puerorum, » imo infantium.

Porro « aversio » hæc tum passive, qua scilicet impii avertuntur a Deo juxta sensum jam datum; tum active, qua scilicet ipsi parvulus seducunt, et a Deo avertuntur, accipi potest. Activam accipiunt Septuaginta, unde vertunt, *pro eo quod injuriam inferent parvulis, occiderunt*; Lucifer pro S. Athanasio, « nam quia decipiebant parvulos, occiderunt. »

ET PROSPERITAS STULTORUM PERDET ILLOS. — Pro prosperitas hebraice est *שָׁלוֹם* scilicet, quod Aquila, Symmachus, Noster, Pagninus et Vatablus proprie vertunt, *prosperitas*; Chaldaeus, error: Septuaginta vero, *ἡσυχία*; id est *inquisitio, examinatio*; hinc Arabicus vertit *investigatio*, puta exquisitum iudicium, quo a Deo, Christo et Sanctis, præsertim quos afflixerunt, examinabuntur, iudicabuntur et damnabuntur in die iudicii. Aut potius exami-

natio est ipsa prosperitas; hæc enim hominis in-
dolem, virtutem et vitium patefacit. Nam, ut ait
S. Anselmus in *Sententis*: «Tribulatio probat
vram patientiam, prosperitas vero omnes virtu-
tes examinat.» Porro Aben-Ezra de culpa sic ex-
plicat, q. d. Stulti, id est impii, sua quiete per-
duntur, interimunturque improvidi: cum enim
alta pace perfruuntur, sceleribus sese obstringunt.
Consequenter pari modo de pena explices, q. d.
Impii sua prosperitate insolescentes provocant
iram Dei et hominum, qua fit ut perdantur et op-
primantur, uti perit Sodoma, juxta illud *Ezech.*
xvi, 49: «Hæc fuit iniquitas Sodome: superbia,
saturitas panis, et abundantia et otium.» Ob hæc
enim in tanta scelerum prolapsa est, ut celestis igne
deflagravit. Prosperitas ergo impiorum in mag-
nam calamitatem desinit, ideoque est prospera
adversitas, et felix infelicitas (1).

Præclare S. Bernardus, serm. 3 in *Domin. Palm.*,
notat dici: «Prosperitas non omnium, sed stul-
torum perdet illos,» quia sapientes norunt pro-
speritate uti modeste ad suum commodum et pro-
fectum. Idem tamen, lib. II *De Consider.* xii, do-
cet sapienter majus esse periculum a prosperis
quam ab adversis. «Prosperitas enim incautus,
ait, est hoc ad disciplinam, quod iris ad ceram,
quod Solis radius ad nivem vel glacem. Sapiens
David, sapiens Salomon fuit: sed blandientibus
nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto
desipit. Magnus, qui incidens in adversis, non
excidit vel parum a sapientia; nec minor, cui
presens felicitas si arrisit, non irrisit. Quamquam
facilius invenierim, qui sapientiam retinuerunt
contraria sibi fortuna, quam qui proposita non
perdiderunt.» Idem, serm. in *Cant.*: «Luxurie
currus quadriga volvitur, quatuor rotis vittorum,
ingluvie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie
vestium, otii saporisque resolutione. Trahitur
equis æque duobus, prosperitate vite et rerum
abundantia: et qui his president duo, ignavia
torpor, et infida securitas: quia et copia in igna-
viam solvit, et secundum Scripturam, Prosperitas
stultorum perdet illos: non sane ob aliud, nisi
quoniam male securos reddit. Cum autem dixe-
rit: Pax et securitas, tunc subitaneus supervenit
eis interitus,» 1 *Thessal.* v. 3.

Moraliter ergo discite magis timenda esse pro-
spera quam adversa, majusque peccatis requiri ad
illa quam ad hæc moderanda. Sapienter Salva-
nus lib. VI *De Gubernat.*: «Tanta, ait, rerum se-
cundarum prosperitate corrumpimur, tanta mo-
rum insolentium pravitate vitiamur, ut et Dei pe-
nitentia obliviscamur et nostri, etc. Ad hoc tantum
data a Deo quiete utimur, ut in ebrietate, ut in
luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut in omni

(1) Pro prosperitas in hebr. est tranquillitas, seu socor-
dia, qua, quem perversa ipsorum vivendi ratio exitum sit
habitura, non cogitant. Bene Græcus Venetus veritit
ἀνταρθεῖται. Videtur Alexandrini סוּרוּ ad radicem אָרָו
retulisse.

scelere atque improbitate vivamus: quasi vero
beneficium data pacis sit vacatio probrostratis, et
ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante ca-
piamus, adeo ut metu vacet «timore malorum
sublato,» id est infortuniorum, quæ solent felici-
tatem commutare, juxta illud a Deo promissum:
«Jerusalem habitabit confidenter,» *Jerem.*
xxxiii, 16. «Et comedetis panem vestrum in satu-
ritate, et absque pavore habitabitis in terra ves-
tra. Babo pacem in finibus vestris: dormietis et
non erit qui exterreat,» *Levit.* xxvi, 5. Unde Chal-
dæus hoc loco vertit, prosperitas qua stulti super-
bunt, ad bonos vertitur.

Quocirca sapienter monet Isidorus Pelusiota,
lib. III, *epist.* 235: «Da operam, ait, vir optime,
ne te tanquam unum e vulgo mutet rerum secu-
ndarum aura. Verum firman et constantem amicus
servet philosophia, cum qua es educatus. Illud
enim imperitis ac gregariis contingere solet, hoc
autem iis qui insigni sapientia præditi sunt.» Nam
ut ait Ausonius de Capua: «Freta secundis ne-
civit servare modum.» Et Plautus in *Pseudolo*:

Quasi solstitialis herba paulisper fui:
Repete exortus sum, repente occidi.

Et alius:

Fortunam reverenter habe, nam vitrea tota est
Cumque nihil stans firmius esse, ruit.
Res ut lata redit, mens ebria surgit in altum,
Optima sors homini pessima coeca fit.

S. Ambrosius dum ad domum divitis cujusdam
divertisset, qui sibi omnia ex voto toto vite tem-
pore evenisse gloriabatur, et vestigio recessi: ro-
gatus a comite cur fugeret tam liberalem hospiti-
tem: «Ne, ait, una cum eo perpetua prosperi-
tate uso male peream.» Neque id vanum omen;
vix enim domo recesserat, dum ea cum omnibus
eam incolentibus terræ hiatu fuit absorpta. Ita
Paulinus in Vita S. Ambrosii. Nam, ut ait ille:
«Ira numinis procul diuque abesse a tam secu-
ndis rebus non potest.» Et: «Per unquam secundis
rebus præter meritum uti, stolidis hominibus ma-
jorum calamitatum initium præbet. Res enim
prosperæ judicium sæpe depravat.» Quocirca
orat ille: «O numen, meis admisce prosperis
quiddam mali. Fragilitatis enim humane nimia
in prosperis est oblivio. Res secundas hinc super-
bia, inde ambit lascivia. Adversa frenant, pro-
spera animos efferunt. Rarissima in re prospera
prudentia est. Tumidus secundis, timidus est idem
in malis.»

33 QUIA TEM ME (sapientiam, quæ a vers. 20 hoc-
usque loquitur et concionatur) AUDIERIT, ABSQUE
TERRORE REQUIESCAT, ET ABUNDANTIA PERFRUATUR,
TIMORE MALORUM SUBLATO. — Vatablus et Pagninus,
qui autem mihi obtemperat, tutus (hebraice in spe,
vel fiducia, id est fiducialiter) habitabit et securus
erit a malorum metu; Syrus, securus erit a multitu-
dine iniquitatum. Nota et habitabit: impii enim
magnas spes concipiunt, sed in illis non habitant,
quia iis excidunt, adeoque illa sæpe vertuntur in
desperationem: justi autem in spe, quasi in domo
propria, perpetuo, secure et fidenter habitant,
quia certi sunt de Dei ope, et obedientia ac jus-
titiæ suæ remuneratione. Porro Jansenius, Bay-
nus et Salazar hæc accipiunt de bonis presentis
vite: hæc enim a Deo promissa erant Judæis il-

lius ævi, q. d. Qui meæ disciplina studuerit et
obediens, bonis cunctis affluet, vel prospere aget,
id est, non variam, sed constantem experietur for-
tunam. adeo ut metu vacet «timore malorum
sublato,» id est infortuniorum, quæ solent felici-
tatem commutare, juxta illud a Deo promissum:
«Jerusalem habitabit confidenter,» *Jerem.*
xxxiii, 16. «Et comedetis panem vestrum in satu-
ritate, et absque pavore habitabitis in terra ves-
tra. Babo pacem in finibus vestris: dormietis et
non erit qui exterreat,» *Levit.* xxvi, 5. Unde Chal-
dæus hoc loco vertit, prosperitas qua stulti super-
bunt, ad bonos vertitur.

Verum sub bonis temporalibus, quæ Deus pro-
misit Judæis, mystice hic et alibi in Scriptura, in-
telliguntur bona spiritualia promissa Christianis:
illa enim, utpote caduca et exigua, erant veteris;
hæc sunt novi Testamenti, quia celestia, divina
et æterna. Justus ergo Christianus, qui pie vult
vivere, etsi cruces expectet: «Omnes enim, qui
pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem
patientur,» II *Timoth.* iii, 12, tamen inter cruces
velut inter rosas et delicias stabit impavidus, imo
 lætus et alacer: quia abundantia celestis fortitu-
dinis, fiducia et consolationis, quam et Spiritus
Sanctus suggeret, faciet eum omnibus superiorem,
ut in celo et Deo mente defixus omnia terrena
bona et mala despiciat, imo in malis exulset et
gloriatur, quod ex pro Deo toleret, dicatque cum
Paulo: «Gloriamur in tribulationibus, etc., quia
charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per
Spiritum Sanctum qui datus est nobis,» *Rom.* cap.
v, vers. 3. Summa ergo dictorum est solam sapientiam
prestate tranquillitatem lætitanque animæ,
et omnem malum excludere: ut sapientes,
id est justi, perpetuum agant sabbatum in ti-
more Domini.

Anagorice, hæc omnia perfectissime implebuntur
in celo. Ibi enim fugiet dolor et timor, ibi
erit abundantia gaudiorum et honorum omnium.
Querit D. Thomas II, *Quæst.* XIX, art. 11, an in
celo aberit omnis omnino timor, ac respondet,
primo, ibi nullus mali fore timorem, quia Beati
erunt securi de sua felicitate, quod in æternum
eis firma permanebit. Secundo, fore in celo Dei
timorem non servilem, sed filialem, qui idem est
cum charitate: ita tamen ut primus et proprius
timoris actus, qui est timere, trepidare, angere,
solicium esse, cesset, sitque tantam secundarius
ejus actus, qui est Deum revereri, admirari et ca-
vere omnem etiam minimam ejus offensam. Erat
ergo ibi timor securus. Ita S. Gregorius, XVII *Mo-
ral.* xv, exponens illud *Job.* xxvi: *Columnæ cæli
contremiscunt, et pavent ante iratum ejus.* «ipsæ,
ait, virtutes cœlestium, quæ hunc sine cessatione
conspiciunt, in ipsa contemplatione contremis-
cunt: sed idem tremor, ne eis penalit sit, non
timoris est, sed admirationis, quia scilicet admi-
ratur Deum, ut supra se existentem, et eis in-
comprehensibilem.» Et S. Augustinus, libro XIV

De Civit. Dei, cap. ix, dubitans an in Beatis sit timor:
«Timor, ait, ille castus permanens in seculum
seculi, et erit in futuro seculo, non erit ti-
mor æterrens a malo, quod accidere potest: sed
tenens in bono, quod amitti non potest; ubi enim
boni adepti amovuntur abest, profecto, si didi-
cisset, mali cavendi timor securus est. Timoria
quippe casti nomine ea voluntas significata est,
quæ nos necesse erit nolle peccare, et non sollici-
tudine infirmitatis, ne forte peccemus, sed tran-
quillitate charitatis cavere peccatum. Aut si nul-
lus omnino generis timor ibi esse poterit, ita
fortasse timor in seculo seculi dicitur est per-
manens, quia id permanebit, quod timor ipse per-
ducit.»

Moraliter discite hic sapientem, id est justum,
in omnibus etiam ad vitium esse securum et in-
repidum, tum ob fiduciam bonæ conscientie, tum
ob animi fortitudinem, tum quia scilicet Deo esse
certi et cordi. Unde Salvianus, lib. I *De Gubernat.*
«Nemo, ait, aliorum sensu miser est, sed suo; et
ideo non possunt cujusdam judicio falso esse
miseri, qui sunt vere sua conscientia beati. Nulli
enim, ut opinor, beatiore sunt quam qui ex sen-
tentia sua alique voto agunt. Humiles sunt Reli-
giosi? hoc voluit; pauperes sunt? pauperi de-
lectantur; sine ambitione sunt? ambitum res-
piciunt; inhonori sunt? honorem respiciunt: os
gent? lugere gestiunt; infirmi sunt? infirmum
letantur. Cum enim, inquit Apostolus, infirmos
tunc potens sum.» Et mox: «Labor itaque in-
jejunium, et paupertas, et humilitas, et infir-
tas non omnibus sunt onerosa, sed tolerare no-
lentibus; sive enim gravia hæc, sive levia, ani-
mus tolerantis facit.» S. Augustinus in *Ps.* xxxi:
«Quomodo mala conscientia tota in desperatione
est, sic bona conscientia tota in spe.» S. Chryso-
stomus, homil. 1 in *Epist. ad Rom.*: «Animi tran-
quillitatem et lætitan, ait, non principatus ma-
gnitudo, non pecuniarum copia, non potentia
tumor, non corporis fortitudo, nec quid aliud,
sed sola parit conscientia bona; quam certe qui
puram habet, ut paucos sunt, ut cum fame lu-
cetur, tamen tranquillior beatorumque est iis qui
inter delicias degunt; sicut et qui sibi male con-
scientis est, ut omnium bona possideat, omnium est
miserimus.» Illius exemplum dat S. Paulus,
hujus Achab regem. Causam dat S. Gregorius in
Psal. cxliii, «Nulla, ait, est major afflictio quam
conscientia delictorum.» Cum enim exterius ap-
paret homo, ad Deum configit. Quod si malis
conscientie tribulationem perferas, «in arcano
cordis Deum non invenit, quid facturus est homo?
ubi consolationem inveniet? ubi requiem perqui-
ret?» Justus autem licet afflictus, in arcano ta-
men cordis inveniens Deum, in eo lætatur et con-
quiescit. Ita S. Tiburtius martyr tyranno minanti
dixit: «Omnia, ait, nobis vilis est pena, ubi pura
comes est conscientia.» Ex adverso: «Perversi
trepidant, et ad omnia fulgura pallent. Igitur ne

eligit calumniam omnem recta conscientia. Vacat timore quieta conscientia. Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa, etc., hic murus ahenus esto. » Talis ergo quovis rerum eventu securus, atque medicos inter hostes, pericula et torriola Deo, cui se curae esse scilicet, nixus, intrepidus ait cum Davide: « Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: si exsurgat adversus

me prelium, in hoc ego sperabo, » *Psalm. xxvi.* Idem viderunt Philosophi, sed per umbram. Unde Horatius, lib. III, ode 3:

Instans, æt, et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quælit solida, neque Auster,
Nec fulminantis magna Jovis manus
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

CAPUT SECUNDUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Post acrem sapientiæ concionem sapiens ipse Salomon orationem resumit, docetque quæ ratione sapientiæ acquiri possit, nimirum ejus invocatione, studio et auditu; ac vers. 10, quis ejus acquisita sit fructus, nimirum Dei gratia, et custodia ab omni malo, præsertim ab homine impio, et ab adultera, quæ sapientiæ, id est castitati, sanctitati et felicitati insidiat. Igitur docet cum sapientiæ omnia Dei dona venire, omninoque mala averti, et sine ea ubique errari.

1. Fili mi, si susceperis sermones meos, et mandata mea absconderis penes te, 2. ut audiat sapientiæ auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. 3. Si enim sapientiæ invocaveris et inclinaveris cor tuum prudentiam; 4. si quassieris eam quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis illam: 5. tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei invenies: 6. quia Dominus dat sapientiæ: et ex ore ejus prudentia, et scientia. 7. Custodiet rectorum salutem, et proteget gradientes simplicitatis. 8. Servans semitas justitiæ, et vias sanctorum custodiens. 9. Tunc intelliges justitiæ, et judicium, et æquitatem, et omnem semitam bonam. 10. Si intraverit sapientiæ cor tuum, et scientia animæ tuæ placuerit: 11. consilium custodiet te, et prudentia servabit te, 12. ut cruaris a via mala, et ab homine, qui perversa loquitur: 13. qui relinquunt iter rectum, et ambulat per vias tenebrosas: 14. qui lætantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis: 15. quorum viæ perversæ sunt, et infames gressus eorum. 16. Ut eruaris a muliere aliena, et ab extranea, quæ mollit sermones suos; 17. et relinquit ducentem pubertatis suæ, 18. ut pacti Dei sui oblita est: inclinata est enim ad mortem domus ejus, et ad inferos semitæ ipsius. 19. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ. 20. Ut ambules in via bona: et calles justorum custodias. 21. Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, et simplices permanebunt in ea. 22. Impii vero de terra perdentur, et qui inique agunt, auferentur ex ea.

Caput hoc est facile et clarum. Idem argumentum tractavit Ecclesiasticus, capite I, versu 11 et sequent., capite xxxix, versu 4 et sequent.,

PRIMA PARS CAPITIS.

4 et 2. **FILI MI, SI SUSCEPERIS SERMONES MEOS, ET MANDATA MEA ABSCONDERIS PENES TE** (Syrus, in corde tuo), UT AUDIAT SAPIENTIAM AURIS TUA, INCLINA COR TUUM AD COGNOSCENDAM PRUDENTIAM. — Arabicus, si audierit sapientiæ auris tua, tradidisti cor tuum

capite II, versu 23 et sequent.: quocirca hic brevis ero. Videat lector quæ locis citatis annotavi.

ad intelligentiam. Te fili significat non esse verba sapientiæ, ut vult Bayanus, sed ipsius sapientis, scilicet Salomonis, q. d. Filius meus eris, si sermonibus meis auscultaveris, ait R. Levi. Salomon enim passim hic discipulum instruit, eumque

vocat filium. Id patet ex vers. seq., ubi ait: « Si enim sapientiæ invocaveris, » etc. Si enim sapientiæ loqueretur, diceret utique: « Si me invocaveris. »

Nostra versio difficultatem habet; quomodo enim coheret: « Si susceperis sermones meos, » etc., cum « inclina cor tuum? » Qui enim suscipit sermones sapientiæ, utique jam ad eam inclinavit cor suum. Viderunt hoc Septuaginta, ideoque clare vertunt: *Fili, si suscipiens eloquium mandati mei absconderis penes te, obediet sapientiæ auris tua* (minus recte aliqui codices habent, *obediat auri tua*; Aquila, Symmachus et Theodotion vertunt, *ad attendendum sapientiæ*, et *adjicies cor tuum ad intellectum*. Adduntque insuper: *Adjicies autem ipsum in admonitionem filio tuo*, quod non est in Hebræo: unde videtur aliunde irrepisse; ac congruum habere potest sensum, q. d. Si me, o fili, te quasi patrem docentem momentemque audieris, promitto tibi fore ut et te filius tuus docentem arguentemque audiat et obediat: sin meo monita spreveris, tua quoque spernet filius tuus. Justa enim est hæc lex talionis sancita a justo judice Deo, ut quod quis tribuit patri, hoc recipiat a filio suo. Aut, ut explicat auctor *Catena Græcorum*, q. d. Si acer impigerque sapientiæ auditor fueris, eos propediem progressus in ea facies, ut alteri quoque quasi filio et discipulo tuo, doctrinam quam hausisti, impertiri valeas. Eundem sensum habere posset nostra versio Latina, si pro *inclina* legas *inclinabis*, uti legit Bayanus, Pagninus et alii.

Secundo, Vatablus censet sententiam horum duorum versuum pendere, ac post vers. 3 et 4 qui per parenthesis interseruntur, expleri demum vers. 5. Unde sic vertit, *fili mi, si acceperis verba mea, et præcepta mea penes te reposueris, ut sapientiæ aures tuas accommodes, et cor tuum inclines institutioni* (1), etc., tunc intelliges timorem Domini. Sic quoque hæc legit et necit S. Hilarius in *Ps. cxvii*, initio: « Si enim, ait, sapientiæ invocos et intellectui des vocem tuam, et exquiras eam tanquam argentum, et tanquam thesauros investigates eam, tunc intelliges timorem Domini. »

Tertio, Noster obscurus, sed profundius et germanius vertit, *inclina*. Docet enim hic Salomon vigim et modum acquirendi sapientiæ, qui est inclinare cor suum ad sapientiæ, eique totum cordis sinum magna attentione, humilitate et aviditate expandere. Id patet ibi seqq. Sensus ergo genuinus est, q. d. Si susceperis (hebraice, si suscipies), id est, si suscipere volueris sermones meos, et si mandata mea absconderis (hebraice, si abscondes), id est, si abscondere volueris apud te in sinu mentis tuæ, si, inquam, hoc agere cupis et destinas, inclina cor tuum ad cognoscendam pru-

(1) Vers. 9. *Imo si sapientiæ, etc.* Ita et Ewaldus. Rosenmüllerus, o utinam, *fili mi, mea effata suscipies, Et mea præcepta apud te conderis, Aures præbens sapientiæ, Animum applicans ad prudentiam consequendam!*

dentiam, sic ut auris tua audiat sapientiæ: quo enim propendet cor, eo ipsum inclinatur et aures; et enim ut audiat sapientiæ referendum est ad id quod sequitur: « Inclina cor. » Unde Bayanus ex Hebræo sic vertit, ut attendat præbens sapientiæ aures tuas, inclinabis cor tuum ad intelligentiam. Idem enim, ut jam sæpius monui, hic sunt prudentia, scientia, intelligentia; hisce enim pluribusque aliis nominibus copie, et amplitudinis causa, vocatur sapientiæ practica, sive ethica, quæ mores ad honestatem conformat. Ratio est, quod verba Hebræorum sæpe significant actum non realem, sed mentalem, vel verbalem, ut « susceperis » sit idem quod si volueris suscipere, non autem si actu præterito jam susceperis. Sic Deus ait Jeremiæ cap. I, 10: « Constitui te hodie super Gentes, ut evellas, et destruas, et disperdas, » id est, ut prophetes et prædices Gentes fore evellendas, destruendas et disperdendas. Nec enim actu reali, sed mentali, vel potius verbaliter propheticæ Jeremiæ Gentes evulsit, destruxit et disperdidit. Vidi ibi dicta. Rursus verba Hebræorum significant serpo actum inchoatum et mente destinatum, non completum et opere perfectum: sic hic « si susceperis, » id est, si suscipere destina-veris et inchoaveris.

Significatur ergo, ait Janenius, necesse esse sapientiæ studioso, ut cor suum abstractum ab amore rerum terrenarum (ad quas ex natura sua corrupta semper inclinatur et propendet) inclinet, atque totum addicat prudentiæ cognoscendæ, serio hoc ipsum et ex animo desiderans, sic ut non dedignetur auribus suis sapientiæ ex aliis percipere, sed aures suas accommodat attente sapientium dictis percipiendis. Nisi enim cordis ad sapientiæ propensitas et desiderium processerit, frustra aure corporali sapientiæ ex ore auditor sapientium. Inclinas ergo cor tuum prudentiæ, sic ut audiat auris tua sapientiæ; vel inclinabis cor tuum prudentiæ ad hoc, ut eum fructu et attente auris tua audiat sapientiæ. Serium enim desiderium requiri ad comparandam sapientiæ, docet in sequentibus. Vox enim *absconderis* significat sapientiæ esse rem pretiosam et cimelium summe desiderandum, et in arca, non argenti, sed mentis, studiose recondendum, juxta illud *Psalm. cxviii*: « In corde meo abscondi eloquia tua, » ne scilicet volucres cœli, id est aeræe potestates, ea diripiatur et devorent juxta parabolum seminis, quam proponit Christus, *Matth. xiii, 19*. Hinc pro ut audiat, hebraice est *להאזין* *lehascib*, id est ut attendat, ut auscultet, ut attente intendat; verbum enim *קקב* *hascab* significat magnam attentionem mentis, quæ fit cum gestu, puta cum animum attentione; unde in Scriptura passim auribus tribuitur. In verbis ergo Hebræis ut audias, et inclina, est aliquid energie, inquit Bayanus, quam Latinus sermo non assequitur, quæ magnam studium et sedulitas in audiendo commendatur, et humilitas cordis, dum aurem inclinatur. Si au-